

Regaali oikeuden laajuus Iijoella

Regaali oikeuden laajuudesta Iijoella on esitetty ristiriitaisia käsityksiä. Toisen käsityksen mukaan, jonka mm. Haataja on esittänyt, valtion regaali oikeus Kemi-, Simo-, Ii- ja Haukiputaan joissa on käsittänyt valtion yksinomaisen oikeuden kaikkien lohen ja taimenen kalastukseen mainituissa joissa sekä meressä niiden edustalla. Se ei ole ollut vain oikeutta tiettyihin kalastuspaikkoihin, joissa vanhojen lohenkalastusyhtiöiden osakkaat olivat aikoinaan kalastaneet. Haatajan käsitys perustuu muun muassa Senatin oikeusosaston päätöksiin toukokuun 28 päivältä 1894. (Haataja, Vesioikeus I, s. 508)

Iijoen kalastuskomitean käsityksen mukaan taas valtion regaali kalastuksella tarkoitettiin vain niinsanotulla kuninkaan ajalla harjoitettua lohen pyyntiä Venäjänkarin, Haukan, Illin ja Raasakankosken suurissa poikki padoissa, mutta ei ennen ja jälkeen harjoitettua lohen, taimenen ja siian pyyntiä, eikä se koskenut ollenkaan Raasakan puolelle jäävää jokialuetta ja että merialueella kalastusoikeus on ollut samalla tavalla rajoittamatonta kuin Raasakankosken yläpuolella. Kalastuskomitean käsitys perustuu samaan oikeusosaston päätökseen ym. myöhempiin päätöksiin, joihin Haatajakin on perustanut kantansa. (Iijoen kalastuskomitean mietintö, s. 66)

Vesiregaalin laajuuden selvittämiseksi lienee turhaa tässä yhteydessä alkaa selvittämään mainitun oikeuden historiallista kehitystä, koska mainittu aineisto on saatavissa useista lähteistä, mm. Iijoen kalastuskomitean mietinnöstä ja Kyösti Haatajan oppikirjasta Vesioikeus I. Keskittymällä lähinnä edellään mainittuun Senatin oikeusosaston päätökseen 28.5.1894 sekä sen

jälkeisten oikeustapausten tarkasteluun saataneen tarpeellinen selvitys regaalioikeuden laajuudesta Iijoella.

Kemin tuomiokunnan tuomarille osoittamassaan haastehakemuksessa on Oulun lääninkonttori valtion (kruunun) puolesta pyytänyt haastetta kaikille niille tilain ja taloin omistajille ja haltijoille Iin ja Kiimingin pitäjissä sekä Kuivaniemen, Haukiputaan ja Ylikiimingin kappeliseurakunnissa, joilla vuoteen 1888 saakka 10 päivältä syyskuuta 1800 annetun Kuninkaallisen päätöksen perusteella on ollut arentioikeus lohenpyyntiin ynnä mitä siihen kuuluu Kuivaniemen, Iin ja Haukiputaan jokiloissa sekä saaristossa niiden suulla ja meressä. Ko. haastehakemuksessa kruunu on ilmoittanut tulevansa oikeudenkäynnissä vaatimaan, että edellä mainitut tilan omistajat ja haltijat velvoitetaan luovuttamaan kruunulle niin hyvin nautinto- kuin omistusoikeuden edellämainittuihin kruunun kalastuksiin ja kaikkeen mitä siihen kuuluu.

Koska oikeudenkäynnin alussa syntyi epäselvyyttä siitä, oliko valtion tarkoituksena haastaa oikeuteen kaikki ne tilojen omistajat, joilla oli oikeus mm. lohen kalastukseen Iijoessa on vastaajien asiamies huomauttanut, että on olemassa tilanhaltioita, jotka eivät kuulu Iin vanhaan lohenkalastusyhtiöön, mutta joilla on oikeus siian ja taimenen kalastukseen sekä joessa että meressä. Tähän on valtion edustaja oikeudenkäynnissä lausunut, että kannetta ajetaan nimenomaan Iin vanhan kalastusyhtiön osakkaita vastaan, joita kruunu vaatii luovuttamaan lohen- ja taimenen kalastuksen sekä siiankalastuksen, sikäli kuin se oli yhdistettynä ensiksi mainittuun kalastukseen valtiolle. Lisäksi valtion edustaja ilmoitti, ettei kruunun tarkoituksena ollut saada mitään muutosta niihin kalastusoikeuksiin, jotka kuuluivat yksityisille mainitun yhtiön ulkopuolella oleville tilanhaltioille. (IiJoen mietintö)

Tämä lausunto lienee ymmärrettävä niin, että valtion kalastusoikeuteen Iin pitäjässä katsottiin kuuluvaksi vain ne lohen ja taimenen kalastukset, jotka olivat vuokrattuna Iin vanhalle kalastusyhtiölle, eikä siihen kuulunut kaikki Iijoessa harjoitettu lohen ja taimenen kalastus.

Kihlakunnanoikeus on sitten päätöksellään velvoittanut vastaajat luovuttamaan kruunulle ne lohen- ja taimenenkalastukset Iin, Kuivaniemen ja Haukiputaan joissa, mitkä Iin vanhalla kalastusyhtiöllä ovat olleet ja joita se on nauttinut, sekä hyllännyt kanteen siltä osin kuin se koski siiankalastuksen luovuttamista.

Vaasan hovioikeus jätti sitten ratkaisunsa kihlakunnanoikeuden ratkaisun varaan.

Keisarillinen Suomen senaatti antoi asiasta päätöksensä toukokuun 28 päivänä 1894, jossa se "harkitsi oikeaksi jättää asian sen loppupäätöksen varaan, johon alemmat oikeudet olivat johtuneet, mitä tulee Iin vanhan kalastusyhtiön velvoitukseen Kruunulle luovuttamaan sen hallussa olevat Iin, Kuivaniemen ja Haukiputaan jokien ja niiden edustalla olevien saariston lohen- ja taimenen kalastukset."

Tämän päätöksen perusteella ovat muun muassa Haataja ja vuonna 1920 mietintönsä julkaisseen Serlachiuksen komitean enemmistö katsoneet kysymyksen siitä, kuka on mainittujen kalastusoikeuksien oikea omistaja, tulleen lopullisesti ratkaistua siten, että valtiolla on katsottava olevan yksinomainen oikeus kaikkeen lohen ja taimenen kalastukseen mm. Iijoessa.

Iijoen kalastuskomitea on mietinnössään katsonut, että ko. päätöstä on tulkittava sanamuotonsa mukaisesti ahtaasti ja että mainittu päätös koskee vain sitä kalastusta, joka oli Iin vanhan kalastusyhtiön hallussa.

Ko. senaatin oikeusosaston antaman päätöksen tulkinnasta ei liene epäselvyyttä, varsinkin kun otetaan huomioon valtion edustajan kihlakunnanoikeudessa esittämä selvitys siitä, että Kruunu oli mainitulla kanteella kääntynyt vain Iin vanhan kalastusyhtiön osakkaita vastaan, eikä Kruunulla ollut tarkoitus saada muutosta niihin kalastusoikeuksiin, jotka kuuluivat mainitun yhtiön ulkopuolella oleville yksityisille tilan haltioille. Näin ollen tuomioistuimet eivät ole voineet ratkaista kysymystä Iijoen lohen- ja taimenen kalastuksista laajemmin kuin mitä kanteessa on vaadittu ts. Iin vanhan kalastusyhtiön velvoittamista luovuttamaan sen hallussa olevat lohen- ja taimenenkalastukset valtiolle.

Mainitun senaatin päätöksen antamisen jälkeen on toisaalta valtion ja yksityisten henkilöiden ja toisaalta kalastusyhtiöiden ja yksityisten välillä käyty useita oikeudenkäyntejä oikeudesta lohen- ja taimenenkalastukseen Pohjois-Suomen joissa. Tuomioistuimet ovat useimmiten perustaneet päätöksensä edellämainittuun Senaatin oikeusosaston päätökseen. Seuraavana muutamia ratkaisuja:

Iin uuden kruununlohenkalastusyhtiön vaadittua kanteella eräitä Pohjois-Iin talollisia asetettavaksi edesvastuuseen siitä, että nämä ovat kesällä 1896 rantapadoilla harjoittaneet lohenkalastusta Iijoessa Pohjois-Iin kylän rannalla sijaitsevalla Kultatamonkarin kalastuspaikalla, vaikka Suomen Kruunun yksinomainen oikeus kaikkeen lohen ja taimenenkalastukseen Iijoessa ja sen suun edustalla olevassa saaristossa oli vuonna 1888 tehdyllä kontrahdilla luovutettu yhtiölle, Ko hylkäsi kanteen, koskei Iin kruununkalastusyhtiö ollut näyttänyt, että mainittu Kukkolan talon haltijain jo pitemmän ajan häiritsemättä käyttämä pato ollut niitä kalastuksia, mitkä Keisarillinen Senaatti oli tuomiolla 28.5.1894 tuominnut pois Iin vanhalta kalastusyhtiöltä ja mää-

rännyt yhtiölle ja jotka olivat sen jälkeen vuokrattu, nyt kanta-jana olevalle yhtiölle. HO ja OO pysyttivät mainitun päätöksen.

Samoilta perusteilla Vaasan hovioikeus 15.12.1898 hylk-äsi I:n kruununkalastusyhtiön valituksen Kuvernöörin päätöksestä jolla Kuvernöörin virasto oli hylännyt yhtiön hakemuksen eräiden tilojen omistajien häätämistä eräiltä etupäässä merellä Iijoki-suulla olevista kalastuspaikoista.

Valtio vaati hallintaansa Haukiputaan joen suulla olevaa V:n kalastuspaikka, jota H:n talo piti hallussaan. KO lausui, että v:n 1894 tuomiolla oli määrätty valtiolle luovutettavaksi vain vanhan arentiyhtiön hallussa olleet kalastukset ja kun V:n kalastuspaikan ei oltu koskaan näytetty olleen valtion hallussa hylkäsi kanteen. HO ja KKO vahvistivat tämän tuloksen. (KKO 20.12.1929/876, huom. päätöksen antamisvuosi).

Samansuuntainen on myös oikeusosaston päätös 6.12.1902/15, joka koskee Kemijokea: L oli v. 1894 tuomion perusteella häädetty kalastuspaikastaan ja maaherra oli vahvistanut häädön. HO lausui, että vuoden 1894 tuomiolla oli kruunulle tuomittu vain ne lohen ja taimenen kalastuspaikat, jotka olivat kuuluneet Kemin vanhalle lohenkalastusyhtiölle, mutta tuomioistuimen päätökset, sikäli kuin niillä oli tuomittu yksityisiä kalastuksia kruunulle, oli kumottu ja jätetty avoimeksi riidellä sellaisista kalastuksista erikseen, minkä johdosta ja kun L perusti oikeutensa kalastuspaikkaan, jota hän oli riidattomasti käyttänyt, siihen että sitä oli vanhastaan tilaansa kuuluvana hallittu, häätö kumottiin. OO vahvisti tämän päätöksen.

Lienee syytä vesiregaalin laajuuden selvittämiseksi esittää myös esimerkkejä tuomioistuinten ratkaisuksista ennen mainittua Senaatin oikeusosaston päätöstä vuonna 1894:

K:n talon omistaja väitti olevansa yksin oikeutettu kalastamaan rantansa edustalla meressä Simon pitäjässä ja vaati lohenkalastusyhtiötä luovuttamaan hänelle kalastusoikeuden. KO katsoi vain lohenkalastusoikeuden joessa kruunulle kuuluvaksi ja lohenkalastusyhtiölle vuokralle annetuksi ja että kalastusyhtiö ei ollut oikeutettu ulottamaan kalastusoikeutta merialueelle. HO katsoi, ettei kruunun kalastusoikeus käsittänyt rannanomistajalle kuuluvaa oikeutta rantansa edustalla ja vahvisti KO:n päätöksen. OO lausui kruunun lohivilien osoittavan, että kruunulle oli suoritettu lohiveroa jo 1500-luvulta alkaen kalastuksesta sekä joessa että meressä ja että v. 1618 tapahtunut muutos lohenkalastuksen järjestelyyn ei ollut vähentänyt kruunun oikeutta kalastukseen siitä, mikä se vanhastaan oli ollut, eikä rajoittanut sitä määrättyihin kalastuspaikkoihin ja että lohenkalastusyhtiö oli tätä kalastusta harjoittanut riidanalaisella kalastuspaikalla ennen kuin K:n talo oli eri talona maakirjaan otettu ja tuomitsi lohenkalastusoikeuden K:n talon rannassa lohenkalastusyhtiölle kuuluvaksi. OO t 13/4 1882/488, VA: (Erityisesti tässä päätöksessä on kiinnitettävä huomiota HO:n lausumaan rannan omistajalle kuuluvaan kalastusoikeuteen sekä OO:n perusteluihin siitä, että kruunun oikeus lohen kalastukseen perustuu mm. siihen, että kruunulle oli suoritettu kalastuksesta lohiveroa ja että kalastusyhtiö oli harjoittanut mainitulla kalastuspaikalla kalastusta ennen kuin K:n talo oli maakirjaan talona merkitty.

- Eräitä talonpoikia syytettiin siitä, että he olivat Kukolan koskessa Torniojoessa harjoittaneet kalastusta kruunun lohenkalastuksen aikana, joka silloin kesti kesäkuun puolivälistä heinäkuun 25 päivään. KO tuomitsi syytetyt sakkoihin, mutta HO ja OO vapauttivat rangaistuksista, katsoen heidän esit-

täneen sellaisia perusteita kalastusoikeudelleen, ettei heitä voitu rangaista. Oo p 18/6 1831, VA. (Tästä päätöksestäkin voitane vetää se johtopäätös, että tilallisilla oli oikeus jopa kuninkaanaikana harjoittaa lohenkalastusta).

Edellä esitetyn perusteella vesiregaalin ei voida katsoa käsittäneen valtion yksinoikeutta kaikkeen lohen ja taimenen kalastukseen Pohjois-Suomen joissa, vaan se on käsitettävä valtion oikeudeksi tietyillä kalapadoilla, jotka valtio oli vuokrannut paikkakunnittain kalastusyhtiöille, harjoittaa lohen ja taimenen kalastusta tietyinä aikana vuodesta (=kuninkaanajalla, lohennousun alkamisesta heinäkuun viimeisille viikoille). Tämä valtion oikeus ei poistanut rannanomistajalle vuosisatoja yleisesti hyväksyttyä oikeutta kalastukseen, johon sisältyi myös lohen kalastus. Vesialueen omistajan oikeutta ei ole kuitenkaan saanut käyttää siten, että se olisi häirinnyt vesiregaalin käyttöä. Kuninkaan ajan ulkopuolella lohen kalastusoikeus on ollut rajoittamatonta. (Kts. komitean mietintö). Iijoen alkajuoksulla valtion oikeus on ollut, kuten Iijoen kalastuskomitea on lausunut, kuninkaanaajalla harjoitettua lohen pyyntiä suurissa poikkipadoissa. Asiakirjoista lienee selvitettävissä, mitkä padot ovat kuuluneet valtiolle ja mitkä taasen yksityisille. Kalastusregaaliiin ei Iijoessa ole katsottu kuuluneen siian kalastus. (Näin mm. Haataja Vesioikeus I, s. 510, samoin Iijoen kalastuskomitea, kts. myös edellä selostettu Senaatin päätös vuodelta 1894).

Jo se seikka, että lohipatojen omistusoikeudesta on pääsyt syntymään oikeudenkäynteihin johtaneita riitoja osoittaa, ettei valtiolle ole tunnustettu yksinomaista oikeutta kaikkeen lohen ja taimenen kalastukseen Pohjois-Suomen joissa.

Mitä sitten tulee regaalioikeuden ulottamisesta Iijoen yläjuoksulle Pudasjärven ja Taivalkosken kuntiin, niin Iijoen kalastuskomitea on katsonut, perustelematta tarkemmin kantaansa, ettei kalastusregaaali ole lainkaan ulottunut mainittuihin kuntiin. Haataja ja Serlachiuksen komitea katsoivat, kuten edellä on esitetty, että vesiregaali käsittää kaiken lohen ja taimenenkalastuksen Iijoessa.

Senaatin vuonna 1894 antamasta päätöksestä ei voida saada minkäänlaista tukea asian ratkaisemiseksi, päätöshän koski vain Iin vanhan kalastusyhtiön hallinnassa olleita kalastuksia. Hallintoviranomaiset ovat olleet taipuvaisia tulkitsemaan mainittua päätöstä valtiolle edulliseen suuntaan. Iin kalastuskomitean mietintöön liittyvä historiallinen katsaus ei kuitenkaan osoita, että Pudasjärven ja Taivalkosken kuntien asukkailta olisi kannettu edes lohiveroa. Mainittujen pitäjäläisten ja valtion välillä ei liene tehty myöskään lohenkalastusta koskevia vuokraussopimuksia, kuten Iissä tapahtui. Oikeudenkäyntejäkään ei asian ympärillä liene käyty. Viime vuosisadalla mainituissa kahdessa kunnassa suoritetuissa kalastuspaikkoja koskevissa maanmittaustoimituksissa ei todettu olleen lainkaan kruununkalastuksia. (=Komitean mietintö s. 38)

Ratkaisun pohjaksi lienee edellä mainituista syistä otettava nykyisen kalastuslain 5 §, jonka mukaan valtion yksityiset kalastukset pysytetään valtiolla, missä ne vanhastaan ovat olleet ja edelleen ovat sen hallussa. Koska ei ole näytettävissä, että valtiolla olisi koskaan ollut oikeutta tiettyinä aikoina tietyiltä paikoilta kalastaa lohta Pudasjärven ja Taivalkosken kunnissa, eikä tällaista oikeutta nykyäänkään liene valtiolla, on katsottava, ettei valtio voi kalastuskorvauskysymyksissä vedota regaalioikeutensa viimeksi mainittujen kuntien alueella. (Iin kalastuskomi-

tea on mietinnössään katsonut, ettei mainittu kalastuslain 5 § koske lainkaan kalastusregaalialueita, vaan valtion yksityiset kalastukset on käsitettävä yksityisoikeudellisella perusteella saaduksi kalastusoikeudeksi määrättyihin kalastuspaikkoihin.)

Merellä osalta kalastuskomitea on katsonut, ettei kalastusregaalialueita ole lainkaan ulottunut merellä tapahtuneeseen lohen ja taimenenkalastukseen. Senaatin päätökseen vuodelta 1894 viitaten, jossa mm. valtiolle tuomittiin Iijoen edustalla olevassa saaristossa Iin vanhan kalastusyhtiön hallussa ollut lohen kalastus valtiolle sekä huomioonottaen selostetut oikeustapaukset, valtion kalastusregaalialue on katsottava olleen voimassa samassa laajuudessa kuin Iijoen alajuoksulla myös jokisuulla olevassa saaristossa kylän rajain sisällä. (Kts. kalastus 2 §)

Voimassa olevan kalastuslain mukaan kalastusoikeus vesialueella on alueen omistajalla. Poikkeuksen tästä säännöstä muodostaa mm. edellä selostettu kalastuslain 5 §, ylimuistoinen nautinta (6 §) sekä 7 §, jonka mukaan "milloin kalastusoikeudesta on tuomiolla tai muulla laillisella tavalla määrätty toisin kuin edellä on säädetty, olkoon sellainen määräys edelleen noudatettavana." Vesialueen omistajan oikeutta ei kalastuslaki rajoita erityisesti minkään kalalajin suhteen. Vaikka valtion kalastusregaalialueita katsottaisiin joko kalastuslain 5 §:n tai 7 §:n mukaiseksi oikeudeksi ei se sulje pois vesialueen omistajan yleistä oikeutta kalastukseen vesialueeltaan, johon sisältyy myös oikeus lohen ja taimenen kalastukseen, mikäli kalastusregaalialueita määritellään edellä esitetyllä tavalla.

Valtiolle kuuluvien suurten poikkipatojen purkamisen jälkeen, vuodesta 1958 lukien ovat maatalousministeriö ja maataloushallitus myöntäneet Iijoen kalastushoitoyhtymälle lupia rihmapyydysten käyttämiseen tietyissä apajapaikoissa. Maatalousministeriön

myöntämällä luvilla ei kalastusregaaliala arvioitaessa ole mitään merkitystä, Kalastuslain 12 §:n mukaan nimittäin kalastus mm. lohi- ja siikapitoisissa joissa on nuotalla tai muulla rihmapyydyksillä kielletty. Kuitenkin on nuotanveto sallittu paikassa, jossa siihen on vanhastaan saatu oikeus, sekä erityisellä luvalla muissakin paikoissa. Mainitun luvan myöntää maatalousministeriö. Myöskin vesialueen omistaja tarvitsee luvan rihmapyydysten käyttämiseen lohi- ja siikapitoisissa joissa, ellei sellaisten oikeutta vanhastaan ole olemassa. Se seikka, että maatalousministeriö myöntää tällaisen luvan ei ole osoituksena valtion yksinoikeudesta lohen kalastukseen.

Maataloushallituksen myöntämät luvat antavat asiasta toisen kuvan. Mainitut luvat sisältävät mm. seuraavaa: "Valtiolle kuuluvan lohen ja taimenen kalastuksen tultua lopetetuksi Haukan, Venäjäkarin ja Illinkosken padoissa Iijoessa 14/3 1958 lukien, on maataloushallitus päättänyt antaa Ijoen kalastushoitoyhtymälle luvan suorittaa lohen ja taimenen koekalastusta liikkuvalla rihmapyydyksellä, mikäli maatalousministeriö antaa luvan sanotun pyydyksen käyttämiseen, 10 apajapaikassa Iijoessa...." ja lupien 11 kohta kuuluu seuraavasti: "Maataloushallitus ei tule antamaan kalastuskauden aikana muita lohen ja taimenen kalastuslupia Iijoelle eikä myöskään tule vuokraamaan uusia kalastuspaikkoja Ijoen jokisuun piiriin alueella nykyisin käytössä olevien lisäksi." Mainitut apajapaikat eivät, eivät ainakaan kaikki, sijaitse valtion omistuksessa olleiden suurten poikkipatojen paikoilla. Edellä kerrotun huomioonottaen maataloushallitus ilmeisesti katsoo valtiolle kuuluvan lohen ja taimenen kalastuksen Iijoessa. Tätä käsitystä lisäksi tukee se, että kalastusoikeus luvissa on myönnetty vain kalastushoitoyhtymään kuuluvalle vesialueelle. Mikäli valtiolla ei katsota olevan yksinoikeutta lohen ja taimenen kalastukseen, niin silloin vesialueen omistajalla pitäisi olla

kalastusoikeus alueellaan olevissa apajissa, mikäli ne eivät ole sellaisia, että ne nimenomaan kuuluvat valtiolle. Valtio voi tällöin luovuttaa oikeuden vain sellaisiin apajapaikoihin, jotka sille kuuluvat vesiregaalin tai jonkin muun oikeuden perusteella. Lupa rihmapyydyksen käyttämiseen on eri asia, josta maataloushallituksen myöntämissä luvissa ei ole kysymys.

Oulu 30. 11. 1970

Teuvo Peltaniemi
Teuvo Peltaniemi
UO:n sihteerinä